

BÖNGÉSZŐ JÁTÉK 2016 / 2017 – 1-2. FORDULÓ – OLVASMÁNY

- Csukás István: *Itt a kezem, nem disznóláb!* -

C S U K Á S I S T V Á N
I T T A K E Z E M , N E M D I S Z N Ó L Á B !
D I G I T Á L I S I R O D A L M I A K A D É M I A
© P E T Ó F I I R O D A L M I M Ű Z E U M • B U D A P E S T • 2 0 1 1

Itt a kezem, nem disznóláb!

Itt a kezem, nem disznóláb!

Barátsággal köszöntelek, szívesen üdvözöllek, szervuszok, szia, csaó, jó reggelt, jó napot, jó estét, kezét csókolom, viszontlátásra, adj' isten, tisztelem, agyó, pá, mély hódolatom, alázatos szolgálja, ég áldjon, béke veled, itt a kezem, nem disznóláb, csapj bele!

Mi ez, amit itt egy szuszra elsoroltam? Ha sok kifejezést már nem használunk is, mert idejét múlta, mindenki számára világos, hogy köszönésről, üdvözlésről van szó. Mikor szoktunk köszönni? Ha valakivel vagy valakikkel találkozunk, vagy ha elvállunk, elbúcsúzunk. Ez is teljesen világos, egyedül nem szoktunk köszönetni, ugyebár, még tükör előtt sem, mert az roppant furcsa lenne, nem szokás, még ki is nevetnék érte az emberfiát!

Nem is hinnétek, hogy a köszönés milyen régi-régi szokás. Úgy is mondhatnám, hogy a legelső illemszabály, amit az ember kitalált. És mennyi-mennyi változata volt és van! „Ahány ház, annyi szokás” – tartja a közmondás. Ez a köszönésre is érvényes. A legelső üdvözlés valami olyasféle lehetett, hogy mikor két vadászgató ősember meglátta egymást, nagyot rikkantottak, és egymás felé lengették üres tenyerüket. Ez az üdvözlés mai nyelvre lefordítva azt jelentette: örülök a találkozásnak, barátságos a szándékom, láthatod, hogy üres a tenyered, nincs benne fegyver!

Vagy itt van a kalapemelés. Ez a szokás onnan ered, hogy az ókorban a rabszolgáknak kopaszra volt nyírva a fejük, s a fejfödőt felemelve, meg kellett mutatniuk.

Ez a két mozdulat ma is ismerős. Később köszöntő szavakat is mondtak hozzá, mint például azt, hogy itt a kezem, nem disznóláb! Ez pedig nem azt jelentette, amin ti most elmosolyodtok, hogy persze hogy nem disznóláb! (Bár hosszas vízhiány esetén nem nagy a különbség!) Hanem azt, hogy nincs benne fegyver, ugyanis tréfásan a kovás pisztolyt vagy puskát hívták „disznólábnak”, mivel úgy külsőre hasonlított rá.

Miért köszönetnek egymásnak az emberek? Miért mutatják barátságos szándékukat? Miért használatos a mai napig is annyi-annyi szokás, illemszabály? Mi értelme van egyáltalán az illemnek, mi szükség van rá?

Csupa-csupa fontos kérdés. Gyertek, beszéljük meg együtt! Kezdjük mindjárt az elején.

Nem vagyunk egyedül

Mi az, amit mindenki feltétlenül tapasztal, észrevesz már gyerekkorában? El fogtok ámulni az egyszerű válaszon: az, hogy nincsen egyedül!

– Persze hogy nem vagyok egyedül! – mondja Jóska, s egy szemernyi értetlenség rezeg a hangjában. – Itt vannak a szüleim: édesanyám, édesapám, itt vannak a nagyszüleim, itt van a húgom, ez őt, azután itt van a barátom, a Lackó, azután a rokonok meg a szomszédok, azután az iskola, azután a játszótér.

Jóskának elfogyott mind a tíz uja, ahogy ujjait behajlítgatva számolta a családtagokat és az ismerőseket.

– És itt vagy te! – mutatott rám az állával.

Ugyanis én voltam Jóska legújabb ismerőse.

Röviden el kell mesélnem, hogyan ismerkedtünk meg. Éppen ezen a könyvön törtem a fejemet, s hogy a fejtörés jobban menjen, kiültem a térre, egy padra. Engem ugyanis egyáltalán nem zavar a láрма, a nyüzsgés, a villamoscsilingelés, ilyen a természetem. Még az sem zavart túlságosan, mikor egyszerre csak egy labda volt az ölemben. Csak úgy! Hipp-hopp! Szép új labda volt, azt rögtön láttam. Mikor felnéztem, azt is láttam, hogy kié. Úgy öt-hat lépésre állt tőlem Jóska, és zavartan nézett rám. Azonnal felismertem, hogy ez többszörösen kényes helyzet. Először, ugye, itt van ez a labda az ölemben. Másodszor, ott áll Jóska zavartan. (Ekkor még természetesen nem tudtam, hogy Jóskának hívják.) Harmadszor az is láttam, hogy Jóska szeretné visszaszerezni a labdáját, csak nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

Segíteni akartam, mert nem szerettem elhúzni a kényes helyzeteket, felemeltem a labdát, és azt mondtam:

– Szervusz! A tiéd?

Jóska előbbre lépett, összeszorított szájjal motyogott valamit, amit lehetett csókolomnak is meg lakodalomnak is érteni, megfogta a labdát, és a hóna alá csapta. De nem ment el, csak állt.

Eléje tartottam a tenyeremet.

– Itt a kezem, nem disznóláb, csapj bele! Tegeződjünk, úgy egyszerűbb. Szervusz! Azt hiszem, én vagyok az öregebb.

Kiderült, hogy Jóskának kellemesen csengő hangja van, mert vidoran belesapott a tenyereembe, és érthetően, tisztán azt mondta:

– Szervusz!

No, gondoltam magamban, ha már úgyis az illemszabályokon töröm a fejemet, itt a kiváló alkalom, hogy kipróbáljam őket az életben is. Éppen ezért rögtön két dolog jutott az eszembe: ha már ilyen szerencsésen megismerkedtünk, feltétlenül be kell mutatkoznunk. Hiszen valahogy meg kell szólítanunk egymást. Az a legbiztosabb, ha a nevünket használjuk, azért van. A másik dolog pedig: meg kell tudnom, hogy Jóska ráér-e egyáltalán, van-e kedve beszélgetni, hiszen nem szabad visszaélni a helyzettel, senkire se szabad ráerőltetni a magunk gondját-baját. Igen ám, de a megszólításnál mindjárt van egy bökkenő. Én szólíthatom őt Jóskának, de ő hogyan szólítson engem? Tudom én jól, nem kis gond ez, hogy egy gyerek hogyan szólítson meg egy felnőttet. Itt van persze a bácsi meg a néni, ez általában jó is meg helyes is, használjuk is, hogy tanító bácsi meg tanító néni meg rendőr bácsi meg trafikos néni. De van olyan eset, amikor ez nem jön az ember gyereke nyelvére, meg után is hangzik, olyankor például, mikor a felnőtt még fiatal a bácsi-néni megszólításra.

Azután itt van a magázás-tegezés kérdése. Ugyebár azt mindenki érzi, hogy csak úgy nem tegezhettek le valakit. Általában először mindenkit magázni szoktunk. Csak így meg nem mindig sikerül természetesen beszélni. Olyan nyakatekert mondatok sikerednek. Kényszeredetten használjuk a tetszik szót, magunk is érezzük, hogy milyen félresikerült, komikus mondatok csúsznak ki a szánk. Ilyenek például: „Fel tetszik tudni venni egyedül a kabátot?” Vagy: „Arra tetszenek a néniéknél is menni?” Pedig csak azt akarjuk mondani: „Fel tudja egyedül venni a kabátját?” És: „Arra mennek a nénié is?” Azért cikornyázzuk és ferdítjük el a természetes beszédet, mert udvariasak akarunk lenni. Ez persze helyes! De udvariasak lehetünk úgy is, hogy a megszólításhoz hozzátesszük a kérem szót. Például ehelyett, hogy „Rendőr bácsinak nem tetszik tudni, hány óra van?” – mondhatjuk nyugodtan ezt: „Rendőr bácsi, kérem, nem tudja, hány óra van?”

Úgy gondolom, az a legfontosabb, hogy mindig érthetően, természetesen és magyarul fejezzük ki magunkat. Hagyjuk el nyugodtan a nyelvgyőtrő cikornyákat, tetszikeket, udvariasságunkat, illedelmességünket kimutathatjuk a hangsúlyozással, udvarias mosollyal, arccal is. Sok-sok beszélgetés, ismerkedés, barátkozás romlik el már az elején, mert az ember fia előbb-utóbb belezavarodik a tetszikezésbe. Maga sem érzi természetesnek ezt a beszédet, és idegesíti, hogy nem azt mondja, amit akar.

A tegezéssel is az a helyzet, hogy várjuk meg, amíg az idősebb kezdeményezi. Tudniillik azt, hogy a gyerek is visszategesse. A felnőtt ugyanis mindig tegezi a gyereket. Ez már így van, ezen nem kell megsértődni, udvariasan magázzuk továbbra is, ha nem ajánlja fel a tegezést. Bár én mindig azt tartom, hogy a társalgásnak, beszélgetésnek egyenlő feltételekkel kell folynia, vagyis legalább annyit engedjünk meg a másiknak is, mint magunknak. Ettől még lehetünk udvariasak. Sőt illedelmesek!

Bemutakoztam hát Jósának, megmondtam a teljes nevemet.
 Jóska is bemutatkozott.
 – Kovács József vagyok. Kilencéves leszek.
 Újra kezét ráztunk, s mosolyogva egymás szemébe néztünk.
 Lendítettem egyet a beszélgetésen.
 – Szólíts István bácsinak, vagy Pistának, vagy Pista bátyámnak!
 Jóska egy pillanatig töprengett.
 – Négyszemközt Pistának foglak hívni, ha pedig emlegetlek, István bácsinak.
 Elégedetten bólintottam. Jósának határozottan van érzéke a finomságokhoz. Milyen ügyesen választott most is. Észrevette és illő szerénységgel elhárította azt a kicsi hencegési alkalmat, ami egy ilyen megfogalmazásban rejlik: „Tudjátok, fiúk, beszélgettem a Pistával, azzal, aki könyveket ír...”
 – Engem Jósának hívnak a barátaim – mondta, majd ő is lendített egyet a beszélgetésen. – Mit csinálsz itt?
 Elítélhető, hogy kíváncsiszkodott, és először ő? Semmi esetre sem. Nagyon helyesen mérte fel, hogy nyugodtan megkérdezheti. Mert jegyezzünk meg egy fontos illemszabályt: minden a körülményekhez képest helyes vagy helytelen! Mert például ha Jóska az előbbi kérdést egy idegennek teszi fel, esetleg sértő is lehet.
 – Egy könyvön töröm a fejemet – válaszoltam.
 – Miről szól?
 – Az illemlről. Hogy miért köszönünk egymásnak. Meg miért használatos a mai napig is annyi-annyi illemszabály. Meg mi értelme van egyáltalán az illemnek, mi szükség van rá?
 – Valóban, miért? – kérdezte Jóska.
 – Érdekel? – kérdeztem vissza, s ezzel udvariasan meg is tudakoltam, hogy ráér-e, érdekl-e a téma.
 Jóska bólintott, leült a padra, a lábához tette a labdát. Majd észbe kapott, hogy itt éppen az illemlről lesz szó, gyorsan megkérdezte:
 – Leülhetek?
 Tapintatosan tudomásul vettem a kész helyzetet, és ekkor kérdeztem meg, hogy mi az, amit mindenki tapasztal. Erre mondta Jóska, hogy persze hogy nincs egyedül! És felsorolta a környezetében élőket.
 – Tedd hozzá még a várost, az országot, sőt az egész földgolyót! – javasoltam.
 – Az körülbelül hárommilliárd ember – jelentette ki Jóska.
 – Igen. És mi következik ebből? Az, hogy ennek a sok embernek érintkezni, találkozni, beszélgetni kell egymással. Mivel egymás mellett élnek, segíteniük kell egymásnak, ki kell térni egymás útjából, hogy össze ne ütközzenek, meg kell egyezniük, és el kell viselniük egymást, vagyis viselkedni kell, mégpedig legalább úgy, ahogy az először köszönő ősember: barátságosan!
 – Azzal is, akit nem ismerünk?
 – Igen. Hátha megismerkedünk.
 – Azzal is, akit nem szeretünk?
 – Azzal is udvariasnak kell lenni. Az illemszabályok védenek is.
 – Védenek? Hogyan védenek?
 – Úgy, hogy ha megtartjuk és a másik is megtartja, nem fajul nyílt, rosszízű veszekedésé az ellenszenv. Kordában lehet tartani.
 Jóska elgondolkodott.
 – És ha, tegyük fel, mégis összeverekedtem valakivel?
 – Az illemszabályok arra is adnak módot, hogy ne tartson örökké a harag. Például kölcsönösen bocsánatot lehet kérni, udvariasan el lehet simítani az ügyet.
 – Utána – szögezte le Jóska. – És előtte mire jók az illemszabályok? Úgy értem, hogy nekem, személyesen mi hasznom van belőlük?
 – Az illemszabályok lényege az, hogy kölcsönösnek. Csak akkor tartanak például tiszteletben téged, ha te is tiszteletben tartasz másokat. Csakis akkor! Vagy vegyük a köszönést. Látszólag üres formáság, de például alkalmat ad a folytatásra, vagyis a barátkozásra. Ez is haszon. De köszönni is többféleképpen köszönünk.
 – Többféleképpen? Nemcsak egyféle köszönés van?
 – Mondhatom, hogy ahány helyzet van az életben, annyiféle köszönés van. Más például, ha érkezünk, vagy ha búcsúzunk. Ha belépünk egy üzletbe, azt mondjuk például, hogy jó napot. Vagy jó reggelt vagy jó estét! Ha kijövünk: viszontlátásra!
 – És a kezét csókolom?
 – Mi van a kezét csókolommal?
 – Nem nagyon szeretem – ismerte be Jóska. – Olyan vicces, ha például egy férfinak mondom!
 – Akkor mondd csak a nőknek! Ezt valóban inkább nőknek illő mondani.
 – És ki köszön előbb? Mindig én?
 – Attól függ. Ha például te lépsz be valahová, vagy te szólítasz meg valakit, vagy te távozol először, akkor te köszönsz előbb. Ezzel a megjelenésedet is jelzed, illetve a szándékodat, ha meg akarsz szólítani valakit, vagy távozni akarsz.
 – És ha az utcán találkozom valakivel?
 – Az udvarias embert általában nem lehet megelőzni a köszönésben. Próbáld te az első lenni mindig. Nem olyan nagy fáradság!
 – És nekem sohasem köszönnek előre?
 – Dehogynem! Mikor például hozzád lépnek be, vagy téged szólítanak meg. De ebből nem kell önérteti ügyet csinálni. Próbáld meg mindig elsőnek köszönni. Ez nem szolgálalkúság, hanem udvarias szolgálatkészség.
 – És ha nem köszönök vissza?
 – Az nagy udvariatlanság. Egyenesen sértő!
 – És milyen köszönés van még?
 – Van családi, baráti és hivatalos köszönés. Az ember a családjának szeretettel köszön, vagyis melegebb hangon. Barátok között kialakulhat tréfás köszönés is, amit csak a barátok értenek. A hivatalos köszöntésnek pedig általában adott a formája, mint a katonáknál az „Erőt, egészségét!”, a bányászoknál a „Jó szerencsét!” az úttörőknél az „Előre!”. Ezekhez a köszönésekhez néha kézmozdulat is jár, tisztelegés.
 – És mikor nyújtunk kezét?
 – Köszönéskor, bemutatkozáskor. Kesztyű nélkül és tiszta kezét.
 – Télen is?
 – Ha nagy hideg van, fent hagyhatjuk a kesztyűt.

– És nyáron?
 – Mí van nyáron?
 – Honnan vegyünk kesztyűt, amit lehúzunk?
 – Igazad van. Hagyjuk a csudába a kesztyűt! Maradjon a tiszta kéz!
 – És ki nyújtja előbb?
 – Idősebb a fiatalabbnak, nő a férfinak.
 – Többféle köszönés nincs?
 – Előfordul, hogy csoportnak köszönünk. Mikor például a barátod megy a mamájával, és te odaköszönsz. Így: „Kezét csókolom!” Ez a mamának szól. „Szervusz!” Ez a barátodnak.
 – És ha nem a mamájával megy?
 – Ha egy ismeretlenlennel megy, akkor előbb a barátodnak köszönsz, utána az ismeretlennek.
 Eddig jutottunk a beszélgetésben, mikor egy csapat fiú rohant arra, s odakiáltott Jóskának:
 – Szia! Nem jössz?
 S elrohantak. Jóska, mint egy frissen diplomázott illettanár, szigorúan nézett utánuk.
 – Nem tudnak köszönni! – állapította meg.
 – Majd te elmagyarázod nekik.
 Jóska bólintott, majd felállt.
 – Most elmegyek focizni, de később még visszajövök. Érdekel a dolog!
 – Örülök neki.
 – Most el kell köszönni?
 – Nem. Hiszen visszajössz!

Játszani is csak komolyan lehet!

Jóska sokkal hamarabb visszajött, mint ahogy számítani lehetett rá, tulajdonképpen rögtön visszajött, vagyis úgy tíz perc múlva. Hozta a fociját, és komoran lehuppant a padra. Majd észbe juthatott valami, mert vidámabb lett a képe.

– Most is kell köszönni, hogy visszajöttem?
 – Nem kell. Rövid elválások után nem kell. Az első köszönés jó sokáig kitart. Különben, ha szabad megkérdezmem, miért jöttél vissza ilyen hamar? Ne érts félre, én örülök neki. Azahogy azt akarom ezzel mondani...

Puff neki! Már lassan úgy beszélek, mint egy két lábon járó illemkönyv! De Jóskának szerencsére volt humorérzéke.

– Szabad! Á, ezekkel nem lehet játszani!

Csak egy pillanatig haboztam, hogy kijavítom az ezekkel velükre, de rögtön elvettem, mert az aztán főbenjáró udvariatlanság, ha kijavítjuk a másikat! Kivétel: a tanár, a szülő, vagyis akik nevelik az illető ifjú állampolgárt. Én nem nevelek, én beszélgetek. Így folytattam tehát:

– Miért nem lehet velük játszani?

Pompásan sikerült becsempészni a *velüket!*

Jóska dacos arcot vágott. Rábökött a focira.

– Először is: enyém a foci! Világos, hogy én választok csapatot!

Hm! De nem szóltam, nem, nem, előbb lássuk a tényállást.

– Másodszor?

– Másodszor volt képiük két gólt rúgni nekem! S ráadásul röhögtek is! Márpedig én nem szeretek veszíteni!

– Harmadszor?

– Mikor követeltem, hogy állítsák ki azt, aki a gólokat rúgta, nem akarták. Erre fogtam a focit, és eljöttem. Nem vagyok köteles játszani! Nincs igazam?

Ez egyenes kérdés, válaszolni kell rá.

– Pedig szeretsz focizni – indítottam meg az ellentámadást.

– Nagyon szeretek – mondta Jóska azonnal.

– Csak veszíteni nem szeretsz.

– Ki szeret? – tárta szét a karját, mint aki tanúnak hívja az egész világot.

Én is a világra hivatkoztam.

– De hát nincs olyan verseny vagy csapatjáték a világon, amelyben valaki ne veszítene. Ez benne az izgalom. Ha mindenki csak győzne, ami képtelenség, borzasztó unalmas lenne. Azonkívül pedig egyszer veszít az ember, máskor győz. Aki ma veszített, holnap nyerhet. Mind a két állapot hozzátartozik a játékhoz. Éppen ezért férfiasan, siránkozás, dührohamok és sértődés nélkül kell elviselni a vereséget. A győztes pedig ne hetvenkedjen, mert holnap ő lehet a vesztes.

Ez jó hosszú beszéd volt, de hasznos, mert Jóska eltőprengett.

– Van benne valami – ismerte be férfiasan.

Belelendültem én is, most kell ütni a vasat, amíg meleg!

– Na most: minden játéknak van valamiféle szabálya. Amit meg kell tartani. Vagyis csak akkor lesz jó a játék, ha komolyan vesszük, és szigorúan megtartjuk a szabályokat. Eddig világos?

– Világos – helyeselt Jóska.

– Minden játék, amit többen játszanak: társasjáték. Mit jelent ez? Nemcsak azt, hogy többen vannak, hanem azt is, hogy teljesen egyenlők. Mármint az induláskor, a játék elkezdésekor. Ez nagyon fontos dolog. Nincsenek előnyök, nincsenek kivételezettek, egészséges igazságérzetű ember ilyen nem is kívánhat magának. Szégyellné elfogadni! Hiszen oda lenne a játék tisztasága. És ha egy játék nem tiszta, abban nem érdemes győzni. Csalás árán?...

Nem vitás, egy kicsit szigorúan fogalmaztam, de hát ez az igazság. Az ilyen leckéket ajánlatos egy életre megjegyezni! Aki csal a játékban, az másban is fog csalni, vagyis csorba lesz a jelleme, lepattogzik róla a zománc, mint az ócska fazékról. Ki szeretné, hogy ilyen jellem legyen?!

Jóskának enyhén kipirosodott a füle.

– De hiszen ez csak játék... – motyogta maga elé.

De azért a mag láthatóan kicsirázott benne, igyekeztem siettetni, hadd lássa a lombokat és a virágokat is.

– Nincs szebb dolog, mint a játék. Nincs szebb dolog, mint barátságosan viaskodni, versenyezni, összemérni az erőnket, ügyességünket, eszünket. És milyen jó győzni! Na persze, ha veszt az ember, az nem olyan jó, de kiváló alkalom arra, hogy eddük a jellemünket, a kitarásunkat, hiszen holnap lehet javítani.

Jóska arcára visszatért az életkedv, megkönnyebbülten elmosolyodott.

– Igazad van. Hogy én milyen pukkancsbéka voltam! Két vacak gól miatt! Azt hiszem, hogy most az lenne a legjobb, ha visszamennék. Holnap találkozunk! Szervusz!

Felugrott, elrohant. Nemsokára döngött a foci a téren.

Leplezetlen büszkeséggel néztem az égre. Íme, az illemnek mégis hatalmas ereje van! Megmentett egy szétzúlló focicsapatot, és vidámmá tett egy már-már beboruló délutánt.

Ruha teszi az embert?

Ahogy ültem a téren, kíváncsian figyeltem, hogyan is öltözködünk. Ugyanis az a buta és avas mondás járt a fejemben, hogy a ruha teszi az embert. Bosszantott a mondás ostobasága, hiszen mindnyájan tudjuk: az ember értékét egyszerűen nem határozhatja meg, hogy milyen ruhában jár! Nézzük csak, milyen ruhában járunk. Nyár van, a férfiak és fiúk nadrágban, ingben vannak, a nők és a lányok könnyű nyári ruhában, esetleg fehér nadrágban vagy színesben, vagyis ebből az égvilágon semmi más nem lehet megállapítani, mint hogy nyár van. Meg legföljebb azt, hogy délelőtt, vagyis nem este. Meg még azt, hogy a téren, az utcán vagyunk, nem a strandon vagy az operában.

Ahogy így ezeket a roppant bölcs és éles szemre valló megállapításokat soroltam, egy gondolat mégis nyiladozni kezdett a fejemben az öltözködésről. Nem az, hogy tisztán és rendesen öltözködünk, mert az természetes. Nem is az, hogy az évszaknak megfelelő ruhában járjunk. Minden épesebb ember télen hordja a bakancsot és a kucsmát, nem pedig kánikulában! Még csak nem is az, hogy aki jelmezballal téveszti össze az utcát, és mondjuk nagypapa vagy nagymama feltűnő kalapjában, legyezővel a kezében vagy huszárméntével a vállán siet a boltba tíz deka tepertőért – az ne csodálkozzon, ha kinevetik.

Nem, nem, a fentebb említett gondolat egészen más volt! Arra gondoltam, hogy milyen összefüggés van a hiúság és az öltözködés között. Azt is mindenki tudja, hogy van összefüggés. A hiú ember, ugye, az öltözködésben is hiú! Cifrában, feltűnőbben, célszerűtlen-nébbül öltözködik, vagyis mindenféle masnit, díszszekendőt, nyakkendőit és a csuda tudja még, milyen felesleges holmikát aggat magára. Pedig ilyesmítől aligha lehet szebb valaki! Kíváncsi voltam rá, hogy vajon a gyerekekben is kifejlődött-e a hiúság.

Most már ezzel a kíváncsisággal figyeltem a gyerekek ruháját, szigorúan és hosszan, majd megkönnyebbülten elmosolyodtam. Mert mit láttam? Láttam egy csomó egészségesen sebhelyes térdet, célszerűen a focizáshoz, futkosáshoz kitaposott, idomított cipőt s tor-názáshoz, csúszkáláshoz hozzáadett nadrágot. A lányok se cifrázkodtak, a karikára, labdára, ugrókötélre összpontosították a figyelmüket. Örömmel tapasztaltam, hogy a cifrázkodó hiúságnak minden fajtája kiveszett a gyerekekből.

Hogyan? Hogy ezzel félrenevelem az ifjúságot? Hogy rendtelenségre biztatom? Öltözködünk „ahogy esik, úgy puffan” módra?

Nem, én a túlöltözködés, a senkinek se jó cifrázkodási hajlam ellen beszélek. Mert teljes meggyőződéssel állítom, hogy nem a ruha teszi az embert. De nem ám!

Vagyis nincs semmiféle szabály, tilalom, javaslat az öltözködésben? De van. Legyen a ruha tiszta, rendes, az évszaknak megfelelő! Ne kis hercegeknek és grófkisasszonyoknak öltözzünk, mert nem vagyunk sem hercegek, sem grófkisasszonyok.

De milyen ruhában menjünk színházba, hangversenyre, klubdelutánra? Rendes, csinos, tiszta ruhában! No és az alkalomra való tekintettel alaposabban megmosdunk és megfésülködünk. Megtiszteljük ezzel egymást és a művészeket. Túlöltözködni ilyenkor sem kell. Nem a ruhánkat visszük mutogatni a színházba, hanem kíváncsi elmenket és szívünket!

Nyilvános helyen, szabad ég alatt

Na, az előbb jól kimennyörögtem magamat! De erősen bízom benne, hogy minden olyan ifjú barátom egyetért velem, aki a szabad, önérzetes, vidám viselkedést szereti, s nem a képmutatást!

Mert ne higgyétek egy percig se, hogy az illemszabályok csupa unalmas dologra kényszerítenek! Mindjárt be is bizonyítom, hogy nem így van.

Közben megérkezett Jóska a térre. Vidáman üdvözöltük egymást, majd szokása szerint lehuppant a padra.

– Hol tartasz? – érdeklődött udvariasan.

– Az öltözködésről gondolkoztam az előbb.

– És most min gondolkozol?

– Hogy hogyan kell viselkedni azokon a helyeken, ahol az ember általában jól szokta érezni magát. Mint például a moziban, a klubban, a sátorpartiban.

– Még ott is viselkedni kell?

– Természetesen!

– De hát oda szórakozni járunk meg pihenni!

– Szórakozás közben is meg kell tartani egy-két játékszabályt! Ne felejtsetd, hogy az illem az egymással való érintkezés tudománya! Márpedig ezeken a helyeken elég sokan szoktak lenni.

– Az igaz. De azért kíváncsi vagyok, hogy a moziban mit kell csinálnom!

– Beszéljünk inkább arról, hogy mit nem illik csinálnod. Először is nem illik elkésmi! Nem azért, mert lemaradsz a híradóról. Hanem mert a későn jövő zavarja a többiek, amíg bemászik a helyére, a sor közepére. Ez már szinte természeti törvény, hogy a későn jövőnek mindig középre szól a jegye!

– Jó. Tegyük fel, hogy elkésem. Akkor mit csináljak? Nem állhatok az ajtó mellett! Megvettem a jegyet!

– Akkor udvariasan kérj elnézést, és köszönd meg, ha felállnak a többiek. És még egy! Lehetőleg az arcodat mutasd feléjük, míg befelé igyekszel a sorban, ne a hátsó feledet.

– Értem. És mit nem illik még csinálnom?

– Hangoskodni, másokat zavarni, zacskót zörgetni, előre elkiabálni a poént, ha már esetleg láttad a filmet. Nem illik még elfoglalni a teljes karfát, az nemcsak a tied! Ezeket könnyű belátni, arra kell csak gondolni, hogy téged is zavarna, ha mások csinálnák.

– És izgulni sem szabad?

– Dehogynem! Az ember nem unatkozni jár a moziba! Csak halkan izgulj.

– Akkor jó! Már megjedtem, hogy a sok szabálytól nem lesz időm a filmet nézni!

– Ha senki se zavarja az előadást, akkor lehet igazán figyelni. És még egy. Ha véletlenül elszakad a film, nem biztos, hogy a füttykoncerttől hamarabb összeragad. Valószínű, hogy lassabban ragad! Esetleg a gépész idegesíti a füttylés. Nagyjából ugyanúgy kell viselkedni a színházban is, mint a moziban, annyi különbséggel, hogy ott tapsolni is lehet. Ha tetszik az előadás.

– És ha nem tetszik?

– Akkor nem tapsolsz. Udvariasan néma maradsz.

– És klubdelutánon?

Visszakérdeztem:

– Mit szoktatok csinálni klubdelutánon?

– Mindenfélét. Társasjátékot játszunk, meg beszélgetünk, meg zálogosdit játszunk.

– Fiúk, lányok?

– Igen. Kíváncsi vagyok, hogy milyen szabályokat kell megtartani a klubdelutánon!

Értettem Jóska ki nem mondott szavait is, azt ugyanis, hogy az ember fia klubdélutánon játszani és szórakozni szokott, vagyis felszabadultan, vidáman szokta érezni magát, viccelődik, tréfál.

– Azért a klubdélutánon is meg kell tartani egy-két szabályt! – feleltem. – Azokat a szabályokat, amelyeket megismertünk, és még egyet! Semmi olyat nem illik tenni, ami elrontja a hangulatot. Amitől elmegy a többiek kedve. Azt hiszem, ez a legfőbb szabály.

Jóska helyeslően bólogatott, majd elgondolkozva szólalt meg:

– Azt hiszem, a táborban könnyebb a helyzet.

– Miért?

– Mert ott fegyelem van.

– Kétségtelen – csatlakoztam Jóska okfejtéséhez. – De azért egy-két illemszabályt a tábori életben is figyelembe kell venni.

– Például? – kérdezte udvariasan Jóska.

– A sátorozásnak lényege, hogy kint vagyunk a természetben, éppen ezért a természettel szemben is illedelmesen kell viselkedni!

– A természettel?

– Igen. A fával, a vízzel, a hegyvel.

– Na, erre kíváncsi vagyok! – éledt fel Jóska. – Erre aztán igazán kíváncsi vagyok, hogyan legyenek udvarias egy fával!

– Például nem töröd le az ágat, csak hogy közelebről megnézd a levelét. Mi lenne, ha mindenki letörne egyet? Nem rázod ki a madarakat a fészkeikből. Nem vésed a nevedet a fa törzsébe, hogy így örökítsd meg az emlékedet. Nem dobárod követ a termést. Nem gyújtasz hatalmas máglyát a tövében.

– És a vízzel?

– Nem piszkítod be, mert hátha más is fürödni akar benne. Nem lármázol a horgászok háta mögött, nem nyomsz a víz alá, nem spricelsz le senkit, nem szűzlizol a sűrályokra, nem fűrsz lyukat a gát oldalába.

– És a hegy?

– A hegy magas. Éppen ezért nem zúdítasz kőlavínát a völgybe. Nem irtod a növényzetet, nem firkálsz a hegyoldalra, nem vakarod le a turistajelzéseket, nem vadászol az erdei állatokra, úgyszólván gyorsabb nálad! Ehelyett gyönyörködsz a fában, vízben, hegyoromban, teleszívod a tüdőd jó levegővel. És végtelenül sok izgalmas játékot játszatsz, anélkül hogy kárt okoznál, vagy zavarnál valakit. Van hely elég!

Jóska helyeselt, hogy igaz, hely van elég! És megígérte, hogy ezután udvarias lesz a természettel.

Jó étvágyat!

Jóska egy almát evett nagy élvezettel, s vajjas kenyéret harapott hozzá. Gyönyörködve figyeltem. Jóska félreérthette, mert lelassultak a mozdulatai, s zavartan abbahagyta az evést.

– Rosszul eszem?

– Nem, nem! – siettem eloszlatni a félreértést. – Nem azért néztelek! Ellenkezőleg! Tetszik, hogy ilyen jó étvágyad van.

De Jóska megmakacsolta magát.

– Illik almát enni vajjas kenyérral?

– Persze, persze, erre nincs szabály!

– De úgy tudom, hogy van egy csomó szabály az evésről.

Mintha egy picit felsóhajtott volna.

– Van, van, de nem olyan nehezek! Edd nyugodtan az almát, én közben elsorolom az étkezés illemszabályait.

Szépen együnk! Jó étvágygal, de nem habzsolva, mint a hősöcög. Ne tömjük tele a szánkat! Nem szürsöglünk, nem szuszogunk, nem csámcsogunk, szép nyugodtan eszünk, mindig akkora falatokat kapunk be, amekkorát csukott szájjal kényelmesen meg tudunk rágni és le tudunk nyelni. Így jobban esik az étel is, érezzük a finom ízeket. Miért szalasztanánk el ezt az élvezetet?

Ha iszunk, előbb nyeljük le a falatot, töröljük meg a szánkat, hogy ne legyen zsíros a pohár. A poharat pedig fogjuk meg mind az öt ujjunkkal, s ne tartsuk el a kisujjunkat! Minek tartanánk el?

Általában tányérből szoktunk enni, a levest mély-, a többi lapostányérből. Használunk kanalat, kést, villát. A kanalat jobb kézbe fogjuk, úgy kanalazunk vele. A kanalat nem kapjuk be, nem azt akarjuk megenni! A hegyéről öntsük ügyesen a szánkba a levest. A tányérba úgy merítsük bele, hogy ne csörömpölgjön a fenekén.

Késsel-villával a húst szoktuk enni. Jobb kézbe fogjuk a kést, balba a villát; egyiket se fogjuk marokra, mert úgy nehezebb vele enni. Elég hozzá a három ujjunk is. A késsel vágunk egy falatot a húsból, a villára toljuk, a villával a szánkba tesszük. Ilyen egyszerű az egész! Újra vágunk, újra eszünk. Előre ne vágjuk fel a húst, nem szokás. A kést pedig sose vegyük a szánkba, mert még elvágja. Apróra vagdalt húshoz, például pörköltökhöz, fasírtához, halhoz, főzelékhez, tésztához elég a villa is. Együnk csak nyugodtan villával! Ilyenkor jobb kézbe fogjuk a villát. Legfeljebb egy kenyérdarabkával segítünk. A csirkecombot kézbe vehetjük, esetleg – ha zsíros – szalvétával fogjuk meg a végét. Kézzel fogjuk meg a gyümölcsöt és a kenyéret, de amit megfógtunk, ki is kell venni! Kézzel eszünk a fánkot, a pogácsát, a szendvicset. A kenyérszeletből is kézzel törünk le egy-egy darabot, és nem harapunk. Ha megettük a húst, villára szűrt kenyérdarabbal kitorölhetjük a tányért, kár lenne a finom szaftért.

Ha csak villával eszünk, vagy kanalazunk, hol legyen a másik kezünk? Tartsuk azt is az asztalon, ne lógassuk le.

Az evőeszközökkel ne csörögjünk, ne játsszunk, ne hadonásszunk! Együnk velük!

Ha végeztünk az evéssel, a kést és a villát egymás mellé fektetve az üres tányérunkra tesszük vissza. Ezzel jelezzük, hogy befejeztük az étkezést. A használt evőeszközt nem tesszük az abroszra, mert bepiszkítja. Éppen így a csontot, magot, halszállkát is a tányér szélére tesszük. A villával, és nem a kezünkkel!

A tálból a levest merítőkanállal szedjük. A hústálból villával és késsel vagy kanállal szedjük, két kézzel.

Mi van még? A szalvéta. A szalvétával a szánkat, a kezünket töröljük – mást nem!

Lám, nem is olyan nehéz szépen enni! A kés, villa, kanál használata nem boszorkányság! Gyorsan meg lehet tanulni. Egyszer megtanulja az ember, többet aztán nincs rá gondja.

Tapintat és egyéb lelki finomságok

– Nem szeretnék elvonni a fociástól. Nyugodtan menj el, ha arra van kedved – mondtam Jóskának, mert nem szeretem, ha a felnőttek kedvük ellenére hosszas beszélgetésre kényszerítik a gyerekeket.

– Még focihatok egész nyáron! – legyintett nagylelkűen Jóska. – Most nagyobb kedvem van beszélgetni. Izgat ez az illemdolog. Tudod, mindig azt hittem, hogy csupa-csupa unalmas szabályból áll, hogy ne tedd ezt, ne tedd azt! Így van vele minden gyerek.

– És most már nem tartod olyan unalmasnak?

– Nem. Látom, hogy minden szabálynak van valami értelme. És amit megért az ember, azt szívesebben csinálja – nyilatkozta nagy bölcsen.

Mélyen egytettem vele. Hiszen pontosan az az én célom is ezzel a könyvvel: bebizonyítani, hogy az illemszabályoknak értelmük van, és nem azért találták ki, hogy a gyerekeket bosszantsák velük, hanem azért, hogy zavartalan, kellemes és barátságos legyen az életünk.

Örömmel néztem Jóskára, mert úgy éreztem, hogy őszintén beszél. Ügyeltem is rá, hogy ne kényszerítsük egymást hazugságra. Jóska mintha kitalálta volna a gondolatomat, eltűnődve kérdezte:

– És mi van a hazugsággal? Hazudhatunk, mondjuk udvariasságból?

– Nem hazudhatunk. De...

– De?

– Örülök, hogy erre terelődött a szó. Mert nézd csak, eddig, hogy úgy mondjam, csupa kézzelfogható illemszabályról volt szó. Hogyan köszönjünk, hogyan öltözködjünk, hogyan együnk. De van az illemszabályoknak egy olyan csoportja, amelyet én tapintatnak és egyéb lelki finomságoknak neveznék. Ez a rész a legnehezebb. Úgy is mondhatnám, hogy ez az illem magasiskolája.

– Tapintat? – ízlelgette a szót Jóska. – Mit jelent?

– Nézzük csak! Ellentéte a tapintatlanság. Ami más szóval lehet még: gorombaság, durvaság, modortalanság. Mondjunk a tapintatra példát, mindjárt világosabb lesz. „Nagyon sajnálom, de nem tudom kölcsönadni a zseblámpámat!” Ha így tagadod meg a szívességet, nem sértesz vele. Nem úgy, mint ha ezt mondd: „Egy frászt adom oda a zseblámpámat, amilyen fakezú vagy, biztos elrontod, meg kiegészed a körtét, különben is irigy vagyok!” Vagy egy másik példa. Észreveszed, hogy az egyik gyerek nadrágja elszakadt. Ez előfordul. Hogyan közlöd vele tapintatosan? Intesz neki, s megsúgod, hogy csak ő hallja. Nem pedig úgy, hogy hangosan röhögve mutogatsz, s szétkiabálsz, hogy kilátszik a feneké! Érted?

– Igen. Vagyis nem szégyenitem meg.

– Pontosan!

– És milyen lelki finomság van még? – kérdezte Jóska.

– Vegyük például az ajándékozást. Milyen nagy öröm ajándékot kapni! És nagy öröm ajándékot adni is. Erősíti a barátságot. De ajándékozni is tapintatosan kell. Nem is hinné az ember, hogy rossz, tapintatlan ajándékozással vagy ajándékelfogadással sérteni is lehet.

– Az ajándékkal sérteni?

– Igen. Mondok egy példát. Egy nagy durvaságot. Valakinek valami szépséghibája van, mondjuk erősen szeplős az arca, és neve napjára szeplő elleni kenőcsöt ajándékozunk. Miért sértő ez? Mert a szeplőjére céloztunk az ajándékkal.

– És az elfogadással hogyan lehet sérteni?

– Úgy, hogy például fitymálsz, lekicsinyeled. Hogy ilyen vacak, meg olyan ócska! Vagy ki se bontod a csomagolásából, vagy hanyag mozdulattal a sarokba dobod.

– És ha tréfából csinálom?

– A tréfa sok-sok öröm, vidámság forrása. De csak az a tréfa, amelyik ötletes, szellemes, nem túlzó, s nem okoz fájdalmat. Bizony, elég nehéz eltalálni a finom egyensúlyt. Hogy a tréfa vidám legyen, de meg ne bántsa a másikat.

– Másokkal akkor nem is tréfálhatunk?

– Dehogynem! De csak szellemesen és ötletesen.

– És azt honnan tudjam, hogy szellemes-e, amit kigondoltam?

– Biztosan az, ha a megréftél maga is jót nevet a tréfán.

– És mi van a lányokkal? Állandóan azt hallja az ember, hogy legyél udvarias meg lovagias meg szolgálatkész! Velük nem lehet tréfálni?

– Hogyne lehetne! Mért hagynánk ki a lányokat a vidámságból? Egyébként jó, hogy erről beszélünk, mert róluk kevés szó esett. Azért nem beszélünk róluk külön, mert minden eddigi illemszabály rájuk is vonatkozik. Természetesen a lányok is pontosan úgy köszönnek, öltözködnek, esznek, táboroznak, játszanak, szórakoznak, mint a fiúk. Világos. Mégis van egy kis különbség. Csak egy kicsi, nem olyan nagy, hogy ezért egy más világba utasítsanak őket.

– És mi az a különbség?

– Nos, például a lányok általában nem olyan erősek, mint a fiúk. Ez így van, ez a rendje a dolgoknak, és ezzel sohasem szabad visszaélni. Mint ahogy általában nem szabad visszaélni az erőnkkel. Ellenkezőleg! Segíteni kell a gyengébbeket, udvariasan, tapintatosan. Ezért kell a lányokkal lovagiasan, szolgálatkészten viselkedni.

– Nem lesznek beképzelték tőle? Nem fogják azt hinni, hogy, hogy...

– Hogy legyekedni akarsz vagy udvarolni? – siettem Jóska segítségére.

– Igen – mondta Jóska megkönnyebbülve.

– Nézd, az ember az ilyen szándékát egy csomó aprósággal jelzi, és sokszor, nem csak egyszer. Normális lány nem lesz beképzelt egy-két táskahordástól vagy köszönéstől. Azonkívül pedig minden dolog kölcsönös. Előfordulhat például, hogy neked tetszik egy lány, de te nem tetszel neki. Vagy te tetszel valakinek, de neked nem tetszik. Ilyenkor mi a teendő? Nem kell megsértődni. Nem kell gorombáskodni. Nem szabad bosszút állni. Attól még lehetnek jó barátok is, ha nem kölcsönös a tetszés. És most figyelj ide! Én jól tudom, hogy azért szoktak a legkomiszabbal csúfolni egy fiút vagy egy lányt, amiért tetszenek egymásnak. Pedig ez nem bűn és nem szégyen! A legszebb emberi érzés. Erre gondolj mindig, ha csúfolnak, és büszkén, önértetesen ne vegyél tudomást róla. Számárodítás nem hallik az égbe! És nehogy gyáván megfutamodj! Mennyi szép érzést tesznek tőnkre csúfolódással és gyávassággal! Ostoba és gyáva ember az, aki szégyelli a vonzódását, az érzelmeit. Persze a vonzódással is vigyázni kell, legyen tiszta szívé, önértetes, de ne legyen komikus! Érted?

– Értem. Komikus, mikor folyton egymást lesik vagy féltékenyek, vagy az egyik csúfot úz a másikkal. Láttam elég ilyen esetet.

– És ha sikerünk van, ne henegegjünk! Se a fiúk, se a lányok. Az előbb arra céloztunk, hogy mi az illem magasiskolája. Nos, én azt hiszem, hogy két ember vonzódása, kapcsolata az illem magasiskolája. Ilyenkor a legőszintébb, a legérzékenyebb az ember. Ilyenkor a legtanulékonyabb is. Hogy mit tanulhat?

– Lelki finomságot!

– És tapintatot!

– Udvariasságot!

– És önértetet!

Úgy szavaltunk, mint két sokat próbált illemtanár. Lelkesen mosolyogtunk egymásra. Nagyon elégedettek voltunk egymással, s mivel most végeztünk el egy illemtanfolyamot, itt a padon, udvariasan meg is mondtuk. Jóska kezdte, mert neki gyorsabban vágott az esze.

– Nagyon örülök, hogy megismerkedtünk!

– Részemről a szerencse!

Mikor Jóska elment, elégedetten dőltem hátra a padon. Mégis volt értelme az illemtanóról beszélni! Szerzett nekem egy barátot. És én a barátságom nem ismerem nagyobb kincsset!